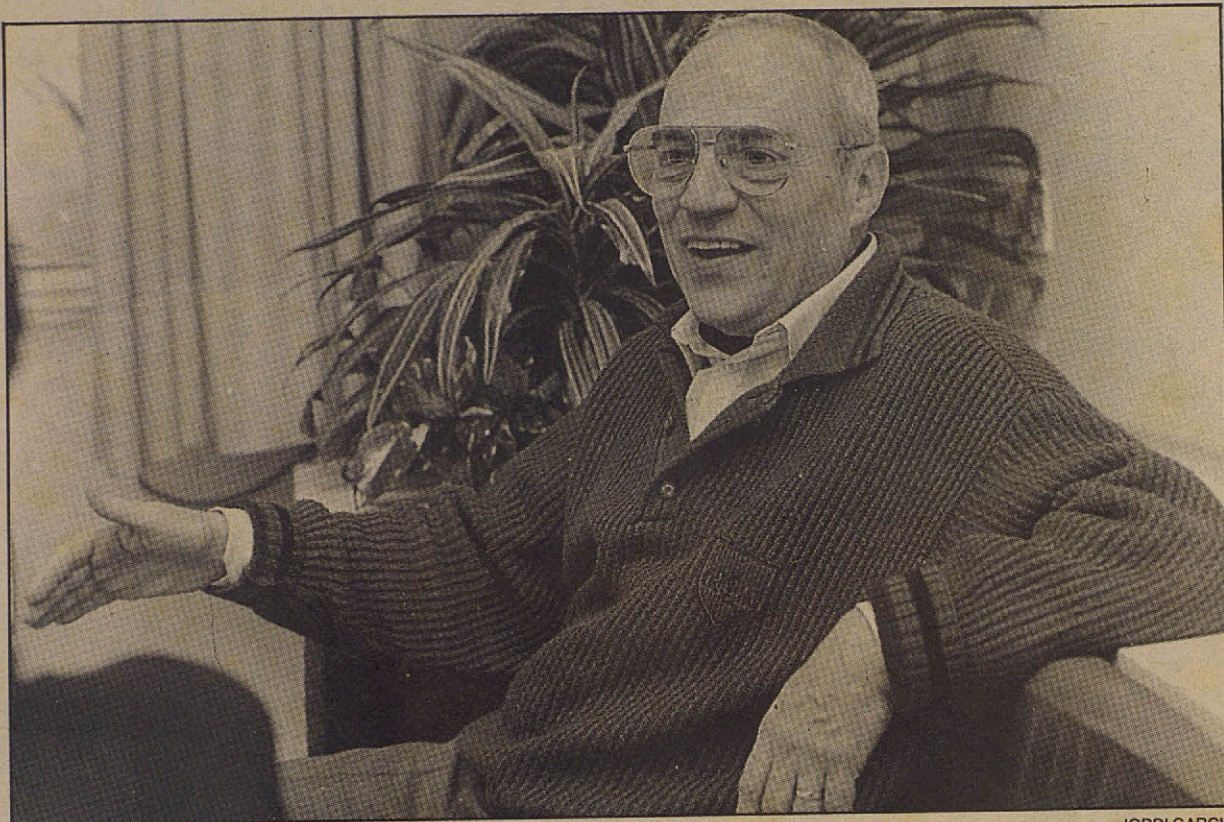

ENTREVISTA

Jordi Arbonès

"Miller va ajudar a desballestar les inhibicions dels escriptors a l'hora de tractar certs temes"

MATTHEW TREE

JORDI GARCIA

22

Sobre Henry Miller els crítics no s'han sabut posar d'acord. O bé ha estat "un dels genis més grans que mai ha viscut" (Lawrence Durrell), o bé no ha estat sinó "un pornògraf felicit" (Salman Rushdie): dues opinions polaritzades que s'han reflectit en gairebé tots els estudis i ressenyes que se n'han fet. Fa poc, però, s'ha començat a parlar de Miller amb més serenitat: el 1991, l'any del seu centenari, van sortir dues biografies, de l'anglès Robert Ferguson i la nord-americana Mary V. Dearborn, respectivament, que en destaquen les virtuts i els defectes de l'autor de maneres ben diferents, però, això sí, sense escarafalls i tractant-lo de vostè. Aquest ressorgiment d'interès (seriós) en Henry Miller s'ha manifestat també a Catalunya, gràcies en bona part a les traduccions excepcionals de Jordi Arbonès. A part d'haver fet les versions catalanes dels *Tròpics*, de *Primavera negra*, i del *Colós de Maroussi*, totes reeditades fa poc per Edhasa, Arbonès n'ha traduït uns textos curts (incloent-hi *En tornar la vuitantena*) i també *Els llibres de la meua vida*. La seva recent traducció de *Sexus* —el llibre més discutit de Miller, la prohibició de venda als menors del qual va ser aixecada a Espanya el 22 de gener d'aquest any— ha aparegut a la col·lecció *MOLU, Segle XX*, d'Edicions 62. Des de casa seva a Argentina, aquest traductor autodidacte, que també ha publicat dos assaigs llargs sobre Miller, parla d'aquest escriptor, de l'experiència de traduir-lo, i de l'impacte que ha tingut a les zones de parla catalana.

—Dels 28 autors en llengua anglesa que ha traduït, Miller és el més ben representat quant a nombre de títols. Això correspon a un interès especial?

—D'una banda, ha existit, sens dubte, un marcat interès per part meua en aquest autor, però crec que també ha jugat un paper força important la casualitat. Va ser una casualitat que jo traduís per a l'Aymà i que el Joan B. Cendrós, d'aquesta editorial, fos un admirador de l'obra de Miller, i m'ofereís a mi de traduir la majoria dels seus llibres. Potser ja no ho ha estat tant, de casual, que posteriorment m'ofereïssin obres d'aquest autor, uns altres editors, car ja coneixien la feina que havia fet amb els seus llibres principals.

—La reedició de la trilogia parisenca a Catalunya indica un ressorgiment d'interès en aquest autor?

—La reedició dels *Tròpics*, a Ed-

hasa penso que obeeix al criteri de considerar aquestes obres com a clàssiques dins la literatura universal i que, per consegüent, han de figurar sempre en catàleg: no podien faltar, doncs, a la seva col·lecció *Clàssics Moderns*. Tanmateix, jo crec que cada nova generació de lectors fa el seu descobriment d'aquest autor. No crec, en canvi, que en aquests moments existeixi una revaloració, en un sentit tàcit, de l'obra milleriana, al nostre país, per part de la crítica especialitzada. En tot cas, no en tinc coneixement, com tampoc no sé si ha augmentat l'interès per part del públic.

—Manuel de Pedrolo, a *Avui es parla de mi*, dona constància de l'impacte que li van causar els llibres de Miller. ¿Ha influït més escriptors en llengua catalana?

—Penso que ha d'haver influït, poc o molt, d'una manera o altra, en tots aquells autors catalans que han adoptat una actitud diguem-ne transgressora, pel que fa a la crueta del llenguatge, a temes considerats

tabú fins fa poc, etc. Si m'obligues a particularitzar, no ho sé..., caldria fer un estudi aprofundit de l'obra dels escriptors actuals... Amb risc d'equivocar-me, i per donar un nom que em ve al cap, diria que em sembla trobar una mena de ressò de l'estil milleriana en una de les novel·les més notables de la literatura catalana actual: *Rapsòdia per a una nit de Walpurgis*, d'Antoni Serra. Però, en fi, deixem-ho per als estudiosos, això...

—Donat el nou clima sexual d'aquesta fi de segle (sida, feminisme, moviment gai, etc), queda desfasada l'obra de Miller? És masculista?

—Són dues preguntes. Respecte a la primera, no crec que aquests factors puguin incidir d'una manera tan poderosa en l'obra de creació literària —de Miller o de qualsevol altre autor— per considerar-la desfasada. Sens dubte, els canvis que es produeixen en el terreny social, polític, en el món de les idees, etc, alteren la valoració que se sol fer de les obres

d'art, en general, a cada tomb d'una època. Ara: cenyint-nos a la de Miller, em sembla que té diversos i variants valors per perdurar, a desgrat dels canvis que puguin comportar dins el camp de la sexualitat aquests fenòmens que assenyalen, ja que la seva obra no s'esgota pas quan fem abstracció d'aquesta temàtica. L'obra de Miller, em sembla a mi, comprèn tota la vasta gamma d'elements que constitueix aquesta totalitat singular que anomenen *ésser humà*. Respecte a la segona pregunta, si és masculista... És possible que la imatge que ha creat literàriament d'ell mateix, a les obres "autobiogràfiques", tingui trets masculistes, però no hem d'oblidar que són, fonamentalment, una dramatització de la seva vida, una creació artística, o pretesament artística, i que, per tant, en molts aspectes exagera la nota. Ell mateix deia a Lawrence Durrell, quan aquest el va censurar per certs passatges de *Sexus*, que el retrat que feia de si mateix "no és gens encantador", i, en efecte, només cal veure el capítol final d'aquesta novel·la, on es pinta com un gos. En canvi, cal llegir el que en diuen, d'ell, els seus biògrafs (els que el van conèixer, com Alfred Perlès) i algunes de les dones amb qui va tenir relacions, com Anaïs Nin o Brenda Venus. Aleshores, potser no ens semblarà tan masculista. Potser quan més causa aquest efecte és a les descripcions sexuals (en especial a *Sexus*), sobretot per la forma que tracta la seva muller, però ell mateix ja havia assenyalat que eren simplement *fantasies*. Això ho diu a *My Life As An Echo*, de *Stand Still Like The Hummingbird*, on també remarca que no sap què és veritat i què no ho és a les novel·les autobiogràfiques.

—En un assaig ha remarcat la riquesa del vocabulari de Miller, com una aportació important poc comentada. Quines altres aportacions hi ha?

—Sí, efectivament, és formidable el ventall de mots que empra, així com els múltiples nivells de llenguatge... Quan a d'altres aportacions... d'una banda, potser seguint una mica Frank Harris i D.H. Lawrence, va començar a utilitzar descordament les paraules gruixudes vinculades a l'erotisme i la sexualitat, però amanint-les amb els grans de sal de l'humor, a la manera dels francesos. (Ell mateix ho deia a Brenda, precisament: "En francès s'utilitza el llenguatge brut, però ells ho fan sonar alhora *humorístic*"). En aquell moment, elevar les paraules a la categoria literària obeïa, per part de Miller, a l'afany de causar un efecte revulsiu en una societat hipòcrita i falsa. Penso que, amb la seva actitud, va contribuir a desballestar les inhibicions que tenallaven els escriptors a l'hora de tractar certs temes. La seva obra té la virtut de ser alliberadora, com ja he assenyalat en un altre lloc, i aquesta és, potser, l'aportació més important de Miller.

—No penses que el contingut sexual de la trilogia parisenca, i de *La Crucifixió rosada*, ha fet que les seves obres "sense sexe" siguin alhora bandejades i subvalorades en comparació? Algunes d'aquestes, no haurien de ser també de lectura obligatòria?

—Ah, sí, indubtablement! És segur que hi ha lectors que s'acosten a les seves obres cercant-hi principalment l'aspecte eròtic i moltes vegades se senten decebuts. Ara bé, no sé, això d'indicar uns llibres com de "lectura obligatòria", no m'agrada gens..., i crec que no estaria de cap manera dins l'esperit de Miller, que tant maldava per enlairar-se en cerca de la llibertat. Però, bé, agafem-ho com si fos una manera de dir... Mira jo crec que, al marge del corpus *autobiogràfic*, per dir-ho així, o sigui, la "trilogia parisenca", com l'anomenes tu, i *La Crucifixió en rosa* (em sembla millor que dir "rosada", car trobo que defineix més bé la intenció de l'autor, per allò que diuen els francesos de "*la vie en rose*"), suggeriria: *Els llibres de la meua vida*, que, d'altra banda, el tinc traduït al català, però no trobo editor; el *Colós de Maroussi*, un llibre vital i meravellós sobre la seva estada a Grècia; *El temps dels assassins*, un assaig sobre Rimbaud i... ell mateix, com no podia ser

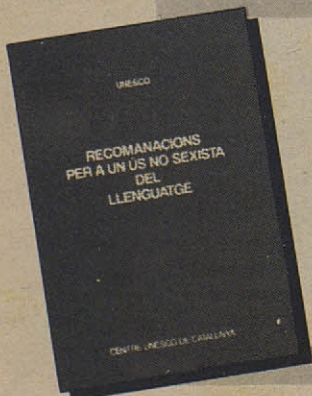
"L'obra de Miller abasta la gamma d'elements que forma la totalitat singular que anomenen «ésser humà»"

d'altra manera; *Big Sur And The Oranges Of Hieronymus Bosch*; *The World Of Lawrence*, un assaig sobre D.H. Lawrence, que va anar escrivint des que s'inicià en aquest art i que va ser publicat poc abans de morir ell; *Insomnia, or The Devil At Large*, un llibre precisió, imprès amb la seva lletra manuscrita, en forma facsimilar, i il·lustrat amb aquarel·les seves i fotografies inèdites... Hi afegiria d'altres peces breus, com ara *Reunion In Barcelona*; *Reunion In Brooklyn*; *To Paint Is To Love Again*; *En tornar la vuitantena*; *El somriure al peu de l'escala*.

—Els llibres de Miller, amb els seus nivells de llenguatge diferents, i el vocabulari enorme que s'hi troba, presenten alguns problemes específics al traductor al català?

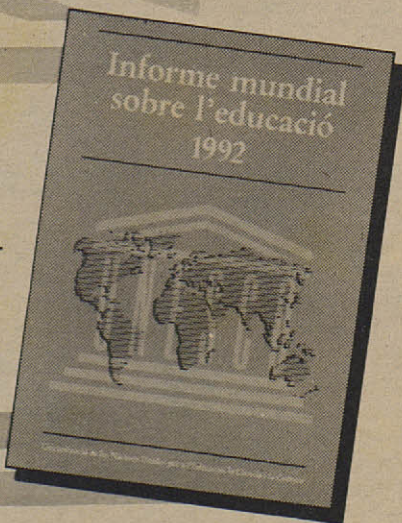
—Bé, els llibres de Miller, en general, presenten diversos problemes al traductor al català, o a qualsevol altra llengua, potser més que els d'altres autors, precisament per totes

PUBLICACIONS DEL CENTRE UNESCO DE CATALUNYA

RECOMANACIONS
PER A UN ÚS NO SEXISTA
DEL LLenguatge

INFORME MUNDIAL
SOBRE L'EDUCACIÓ
1992

Avb_0469 (2)

►► aquestes coses que dius; pels diversos nivells de llenguatge, llenguatge que tan aviat adopta un to col·loquial com s'eleva a l'estil d'un tractat filosòfic, i de vegades sense una transició marcada. Afegeix-hi la riquesa de vocabulari, les referències —explícites o implícites— literàries, històriques, religioses, antropològiques, filosòfiques...

—Els crítics encara bandegen l'obra de Miller per qüestions de gust, encara el troben obscè?

—No ho sabria dir. A casa nostra, no crec pas que passi això, ni crec que passi als ambients literaris de Nord-amèrica o de la Gran Bretanya. En tot cas, Miller resulta molest, emprenyador, per a les classes benestants, i avui dia, potser no tant pel seu erotisme o la seva obscenitat, sinó per les seves idees anarquitzants, per la seva actitud crítica davant el cinisme dels governants, etc. De fet, l'establishment el va condemnar d'entrada. Només cal veure els processos i prohibicions de què va ser víctima. Si fins i tot li van iniciar una sèrie de processos a Noruega, per causa de *Sexus*!! Aquest fet va provocar les seves famoses cartes al Tribunal d'Oslo: *I defy you, i Defence of the freedom to read*. I quins premis li van donar? Que jo sàpiga, sols el van fer membre de l'Institut Nacional de les Arts i les Lletres i, a França, el van nomenar *Grand Chevalier de la Légion d'Honneur*.. Res més.

—Un llibre preferit?

—El meu llibre preferit és el *Llibre*, o sigui tota la seva obra. Però, si hagués de triar, potser em decantaria per un de molt petit: *El somniure al peu de l'escala*, on diu que hi rau

MARTIN

Miller amb l'actriu Brenda Vénus

l'essència del que era com a persona i la llavor de la seva obra global.

—Aviat sortirà la seva traducció del primer volum de la trilogia *Rosy Crucifixion*. Com avalua-ries aquesta trilogia dins de la seva obra global?

—La *Crucifixió en rosa* constitueix la culminació d'un projecte d'autodramatització del període de la seva vida que comprenia la dècada de 1920-30, idea que va anar gestant des que va partir cap a França el 1930, i que elaborava

“Miller encara resulta molest per la seva actitud crítica davant el cinisme dels governants”

tar una catarsi per a Miller, i és des d'aquesta òptica, crec, que cal abordar-lo, amb la bona disposició de ser comprensius, amb la consciència que descobrirem una ànima humana tota nua, adolorida, saginant, esquinçada. Sols així podrem comprendre per què va escriure aquelles “escenes ximples, absurdes, sense cap *raison d'être*, sense humor, simples esclats infantils d'obscenitat”, com les definia Lawrence Durrell, en la carta que li va escriure quan va haver llegit *Sexus*.

—Vostè mantenia una correspondència amb el mateix Miller durant uns quants anys. En va aprendre algun detall interessant? Miller entenia el fenomen català?

—La meua correspondència amb Miller es reduïx a unes poques cartes en un lapse, això sí, una mica llarg: del 1967 al 1979. Per la meua banda, no cal dir que vaig explicar-li a bastament quina era la situació dels Països Catalans en aquells moments, sota la ferula del franquisme, quines eren les nostres aspiracions independentistes, etc. Li parlava, així mateix, dels ent bancs que posava la censura per impedir la publicació dels seus lli-

bres. No sé si tenia una noció escrita del fenomen català, però en una carta del 1979 em deia: *The Catalans and the Basques are giving the Spaniards a hard time, 'nicht war'?*: no hi ha dubte que estableix, si més no, una diferència entre els catalans i bascos i els espanyols. En aquesta mateixa carta, escrita al seurembre, o sigui pocs mesos abans de la seva mort (va morir el juny de 1980), em deia també que s'acabava de divorciar de la japonesa Hoki San i afegia: “*I am now going with a real beauty from Mississippi, who is a film actress, only 30 years old. And I am 88. Like Casals and Picasso, what!*”

La bellesa i actriu de 30 anys era Brenda Vénus, és clar. He de dir que les seves cartes, concises i breus, eren escrites a mà, i cal tenir en compte que hi veia molt poc, però, malgrat això, feia una lletra clara i enèrgica. Podríem destacar, doncs, de les seves cartes, que fins a l'últim moment va conservar tota la força i la vitalitat, a desgrat de l'avanzada edat, així com aquella murreria tan característica d'ell, com ho demostra la frase referida als maledictpes que causaven, els catalans i els bascos, als espanyols.

—Una altra traducció d'un llibre de Miller, en projecte?

—No en tinc cap. M'agradaria, com ja ho he manifestat altres vegades, de traduir els altres dos llibres de la *Crucifixió*, *Plexus* i *Nexus*, però, ara com ara, sembla que aquesta editorial no pensa pas publicar-los. I em faia molta il·lusió de trobar editor per a la traducció d'*Els llibres de la meua vida* i per a una reedició d'*El temps dels assassins*, que està exhaustiu. ■